

DOI: 10.33270/0525676812.14
УДК 340.12+341.1

ОГАНОВ Артур

аспірант кафедри історії та філософії навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9977-9947>

ПРАВОЗАХИСНІ ІНСТРУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ І КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Анотація. Дослідження правозахисних механізмів, які знаходяться в розпорядженні міжнародних організацій, в умовах сьогодення набуває особливої актуальності. Швидкоплинні світові та регіональні політичні процеси, які впливають на подальший розвиток держав, а у випадку України – на її суверенітет і територіальну цілісність, мають зобов'язувати до негайного перегляду й удосконалення національних політик у сферах, що найбільше зазнають їхнього впливу. Руйнівні для національної ідентичності процеси зачіпають передусім людину, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека якої визнано в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Метою дослідження є аналіз деяких нормативно-правових актів Ради Європи, а також інших документів, ухвалених Комітетом Міністрів Ради Європи, Парламентською асамблеєю Ради Європи й іншими інститутами, а також способів захисту культурних прав людини та культурної спадщини, які надають зазначені інструменти. Методологія дослідження ґрунтується на класифікації, узагальненні та порівняльному й системно-структурному аналізі, а також порівняльно-правовому методі, які надали можливість прослідкувати розвиток інструментів захисту культурних прав і культурної спадщини в часовому просторі й етапи запровадження їх у національне законодавство України. Наукова новизна дослідження полягає у виявленні, дослідженні й оцінюванні ефективності наявних міжнародно-правових механізмів Ради Європи в забезпеченні захисту культурних прав людини й об'єктів культурної спадщини. Аналіз змісту документів дає підстави для висновку про особливий підхід до розроблення нормативно-правових актів організації, що ґрунтується на цінностях, орієнтованих на людину й суспільство. Філософсько-правова парадигма, яка прослідковується в нормотворчій діяльності організації, може бути запозичена для використання національним законодавцем принаймні під час розроблення актів, що стосуються таких чутливих сфер суспільно-правових відносин, як збереження та охорона об'єктів культурної спадщини, які є життєво необхідними для збереження історичної пам'яті поколінь і подальшого гармонійного розвитку суспільства.

Ключові слова: права людини; культура; міжнародно-правові механізми; Нікосійська конвенція; конвенція Фаро.

Рекомендоване посилання:

Оганов А. Правозахисні інструменти Ради Європи у сфері охорони культурних прав і культурної спадщини. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 1–2 (67–68). С. 110–118. DOI: 10.33270/0525676812.14

Вступ

Захист культури та культурної спадщини набуває актуальності в контексті світових геополітичних трансформаційних процесів. Україна як держава, що безпосередньо залучена до них, як об'єкт агресивної поведінки іншого суб'єкта міжнародних відносин найбільше потребує дослідження та вивчення міжнародного досвіду повоєнного відновлення та, імовірно, запозичення найкращих світових практик. Такі практики переважно акумулюються на національному рівні державами, що пережили збройні

конфлікти та пройшли певний етап відбудови культурного середовища. Філософсько-теоретичні, методологічні і юридичні напрацювання міжнародних організацій та об'єднань становлять інтерес з позицій удосконалення національних регулятивних норм у відповідній сфері. Україна є членом низки міжнародних універсальних і регіональних організацій, порядок участі в яких регулюють статутні документи. З іншого боку, документи, видані такими організаціями, мають різну юридичну силу для держав-членів: від рекомендаційного характеру до обов'язкового.

Очевидно, що документи, які отримали згоду на обов'язковість від Верховної Ради й набули статусу частини національного законодавства, вимагають адаптації наявних норм до прийнятих новацій. З огляду на те, що на міжнародному рівні, зазначає В. О. Сердюк (2020), розробляли головні документи з прав людини, а також було створено механізми їх захисту, обов'язок ратифікації таких договорів і надання їм пріоритетності над законами України є реально необхідними. Інші, як-то рішення Комітету міністрів Ради Європи або Виконавчої ради чи Генеральної конференції ЮНЕСКО, мають радше характер рекомендацій чи мають політичну вагу й можуть бути враховані під час здійснення відповідної діяльності на території держави-члена.

30 років тому Україна набула членства¹ в провідній європейській організації – Раді Європи, діяльність якої ґрунтується на демократії, верховенстві права та прав людини. Відтоді розпочався процес наближення або узгодження національного законодавства зі стандартами та принципами Організації, а також приєднання до вже наявних нормативно-правових актів РЄ. Створена в повоєнний період, РЄ прагне до зміцнення миру на засадах справедливості й міжнародного співробітництва, що є життєво важливим для збереження людського суспільства та цивілізації. Тож дослідження результатів нормотворчої діяльності Організації крізь призму філософсько-правових підходів до питання прав людини загалом та культурних прав і культурної спадщини зокрема є надзвичайно важливим на цьому етапі розвитку держави.

Матеріали та методи

У межах дослідження проаналізовано архівні матеріали міжнародної організації та її окремих органів, публічні заяви й документи з обмеженим доступом, першоджерела, а також інформаційно-довідкові й аналітичні матеріали, пояснювальні записки. Здійснений аналіз національного законодавства, зокрема конституції, законів і підзаконних актів, що регулюють діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері охорони об'єктів культурної спадщини.

Під час підготовки дослідження застосовано класифікацію, узагальнення, порівняльний та системно-структурний аналіз, а також порівняльно-правовий, історичний та філософський методи. Розглянуті філософсько-правові підстави зв'язку культурного надбання, людини й людських цінностей крізь призму міждисциплінарної концепції культурної спадщини із застосування прийомів аналізу, синтезу, гіпотези й аналогії.

Результати й обговорення

Дослідження документів Ради Європи становить значний інтерес з позицій мети функціонування організації, яка визначена в її Статуті², який було укладено в Лондоні п'ятого травня 1949 року. Створюючи в повоєнний період це об'єднання, країни-засновниці – Бельгія, Данія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Велика Британія, Франція та Швеція – були переконані, що зміцнення миру на засадах справедливості й міжнародного співробітництва є життєво важливим для збереження людського суспільства та цивілізації, про що було зазначено в Статуті організації. Метою, відповідно до ст. 1 глави I Статуту, визначено досягнення єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Цієї мети досягають за допомогою органів Ради шляхом обговорення питань, що становлять спільний інтерес, шляхом укладання угод і здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також у галузі захисту, збереження та подальшого здійснення прав людини й основних свобод. Цілком слушною є думка З. Іванцової (2024), що хоча європейська архітектура прав людини похитнулася з початком повномасштабних бойових дій на території України, це новим поштовхом для реформ й активізації спільних зусиль у частині колективного забезпечення прав людини, що є основоположною метою Ради Європи.

Наступним документом Організації є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). На думку С. Цебенко (2022), вона стала першим міжнародним правозахисним документом, що спрямований на захист широкого спектру громадянських і політичних свобод. Відома як Європейська конвенція з прав людини, вона не містить прямих норм, спрямованих на охорону культурних прав людини. Однак, якщо розглядати культуру як сукупність мовних, релігійних, звичаєвих та інших ознак, притаманних групі осіб, Європейська конвенція з прав людини (ЕКПЛ) встановлює право кожного на свободу думки, совісті та релігії. Відповідно до ст. 9³ це право охоплює свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію чи переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики й ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. Отже, реалізація цього

¹ Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи : міжнар. док. від 26 верес. 1995 р. № 190 (1995). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text

² Статут Ради Європи : міжнар. док. від 5 трав. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text

³ Там само.

права вимагає наявності відповідних культових споруд, які опосередковано набувають статусу охоронюваних об'єктів. Іншим важливим запобіжним заходом є заборона дискримінації. Відповідно до ст. 14 користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового становища, народження або за іншою ознакою. Законодавець проголошує заборону дискримінації, яка може формуватися саме на підґрунті особистих рис людини, пов'язаних передусім із суспільним походженням і культурою. Мова та релігія є невід'ємними складовими суспільного життя, які потребують охорони й захисту державою. В. Марковський, С. Цебенко та Д. Андросчук (2020) вважають, що хоча Конвенція передбачає заборону дискримінації за ст. 14, вона не діє окремо від інших норм, не має самостійного характеру, а лише доповнює вже гарантовані ЄКПЛ права.

Аналізуючи питання національних меншин, яке є специфічним і потребує уваги, у контексті цього дослідження слід зазначити про Рамкову конвенцію про захист національних меншин. Конвенція, зауважує Т. Сироїд (2019), покладає зобов'язання на держави-учасниці гарантувати особам, які належать до національних меншин, право рівності перед законом і право на рівний правовий захист; створити необхідні умови для того, щоб особи, які належать до національних меншин, мали можливість зберігати й розвивати свою культуру, зберігати основні елементи самобутності, зокрема релігію, мову, традиції та культурну спадщину; заохочувати атмосферу терпимості й міжкультурного діалогу і вживати ефективних заходів для поглиблення взаємної поваги, взаєморозуміння та співробітництва між усіма особами, що проживають у межах їхньої території, незалежно від їхньої етнічної, культурної, мовної або релігійної самобутності. Автори вже в преамбулі документа акцентують на тому, що плюралістичне та демократичне суспільство має не тільки поважати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність кожної особи, яка належить до національної меншини, а й створювати відповідні умови для виявлення, збереження та розвитку цієї самобутності. Стаття 5¹ Рамкової конвенції накладає обов'язок для сторін створити необхідні умови для того, щоб особи, які належать до національних меншин, мали можливість зберігати та розвивати свою культуру, зберігати основні елементи своєї самобутності, зокрема релігію, мову, традиції та культурну спадщину. З метою

підвищення обізнаності всіх членів суспільства щодо особливостей меншин і більшості, відповідно до ст. 12 Конвенції, сторони, у разі необхідності, вживають заходів у галузях освіти й наукових досліджень з метою сприяння вивченню культури, історії, мови та релігії своїх національних меншин і більшості населення. У такий спосіб закладається сенс побудови толерантності в багатокультурному суспільстві та взаємоповаги між представниками різних культур.

У контексті євроінтеграційних прагнень цікавим вбачається дослідження Рамкової конвенції Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства² або Конвенція Фаро 2005 року. Особливість цього документа полягає в людиноцентричному підході до культурної спадщини, коли акцентують на необхідності поставити людей і людські цінності в центр розширеної та міждисциплінарної концепції культурної спадщини. Документ окреслює підхід до спільної спадщини Європи, що складається з: а) усіх форм культурної спадщини в Європі, які разом становлять спільне джерело пам'яті, розуміння, самобутності, згуртованості й творчості; б) ідеалів, принципів і цінностей, які отримані з досвіду, накопиченого завдяки прогресу й конфліктам минулого, що сприяють розвитку мирного й стабільного суспільства, що ґрунтується на повазі до прав людини, демократії та верховенстві права (Potapenko et al., 2023). Також висвітлено роль спадщини як ресурсу сталого розвитку суспільства, визнано право особи на користування культурною спадщиною на власний вибір за умови дотримання прав і свобод інших. Отже, ідеться про принцип мультикультуралізму, який у сучасному світі дедалі частіше застосовують до однієї релігії, за де-факто звуження прав інших осіб, які її не сповідують.

Закладений у преамбулі Конвенції посил про міжкультурний та міжрелігійний діалог, якому має сприяти відповідна політика, на практиці, передусім у надмірно толерантній європейській спільноті, призводить до зловживань, які своєю чергою трансформують діалог у мову ворожнечі та відкидання нових, не притаманних суспільству так званих культурних щеплень.

Цікавим аспектом документа є визначення поняття культурної спадщини. У межах завдань Конвенції культурна спадщина є сукупністю ресурсів, успадкованих від минулого, які люди, незалежно від своєї приналежності, вважають відображенням і вираженням своїх постійно мінливих цінностей, вірувань, знань і традицій. Вона охоплює всі аспекти середовища, які

¹ Рамкова конвенція про захист національних меншин: міжнар. док. від 1 лют. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text

² Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства: міжнар. док. від 27 жовт. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719#Text

виникли як результат взаємодії в часі між людьми та місцями.

Натомість Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО¹ 1972 року культурною спадщиною вважає такі пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з позицій історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектуру, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з позицій історії, мистецтва чи науки; визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, зокрема археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з позицій історії, естетики, етнології чи антропології.

Порівняльний аналіз цих двох визначень демонструє відмінність світоглядних підходів до визначення поняття культурної спадщини. Зазначене насамперед пов'язано з тим, що Рада Європи – це організація, діяльність якої зосереджена на людині, а отже, відображення її цінностей, знань, вірувань – внутрішнього світу – є цінностями, вартими захисту й охорони. ЮНЕСКО, зі свого боку, визначає об'єктами культурної спадщини предмети матеріального світу, які належать або не належать до продукту людської діяльності, наділяючи їх такою обов'язковою кваліфікуючою ознакою, як видатна універсальна цінність.

Як інструмент регіональної співпраці Конвенція Фаро містить визначення спільної спадщини Європи, що охоплює всі форми культурної спадщини в Європі. На думку М. Cerreta та G. E. di Girasole (2020), Конвенція Фаро запроваджує інноваційну концепцію культурної спадщини, визнаючи важливість спільноти, яка формується навколо культурного надбання, яке необхідно покращити. Ця концепція узгоджується з Новим європейським порядком денним у галузі культури. На думку Й. Петкович (2020), Конвенція є вирішальним документом у правовому регулюванні, розумінні та визнанні ролі культурної спадщини в Європі, оскільки вона передбачає інструменти для посилення усвідомлення універсальних цінностей та важливості культурної спадщини, акцентуючи на її аспектах, пов'язаних із правами людини та демократією.

У ст. 4 визначено права й обов'язки, пов'язані з культурною спадщиною, як-то право користування, обов'язок поважати культурну спадщину інших як власну, а здійснення права може підлягати обмеженням, необхідним для

захисту суспільних інтересів, прав і свобод інших. Водночас ст. 6 Конвенції містить уточнення, що жодне положення цієї Конвенції не слід тлумачити як таке, що створює права, які мають позовну силу.

На думку L. Colomer (2023), у Конвенції Фаро йдеться про те, що діяльність щодо спадщини має утверджувати орієнтованість на людей, інклюзивні та стійкі підходи, сприяти моделям розподілу відповідальності за управління спадщиною. Цей документ перетворює культурну спадщину на засіб побудови демократичних суспільств шляхом посилення практик участі, хоча Конвенція безпосередньо не визначає, як має бути запроваджено демократію участі.

Тож слід констатувати, що Конвенція Фаро зосереджується на визначенні культурної спадщини як відображення людських цінностей, формально заохочує до зближення та врегулювання суперечностей, пов'язаних із різними поглядами на одне й те саме культурне явище, закликає до впровадження до національного законодавства положень, для здійснення права на культурну спадщину, водночас, що є суперечливим, заперечує можливість апелювання до положень Конвенції для захисту прав.

Важливим для дослідження вбачається розгляд Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями² (Нікосійська конвенція), що була відкрита для підписання 19 травня 2017 року в м. Нікосія, Республіка Кіпр. 11 вересня 2017 року Конвенцію підписано від імені України.

Конвенція ввібрала в себе надбання і досягнення міжнародних правових інструментів у сфері охорони культурної спадщини в широкому сенсі, запобігання правопорушенням, пов'язаним, зокрема, з культурними цінностями. Метою Конвенції є охорона культурних цінностей шляхом запобігання та боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з культурними цінностями. Отже, у широкому контексті охорони культурних цінностей документ зосереджується на правозахисній складовій, спрямований на недопущення та протидію злочинним діям щодо культурних об'єктів.

На думку А. С. Струкуленка й О. В. Морозова (2024), оновлення законодавчого механізму протидії правопорушенням проти культурної спадщини й дороговказом на шляху змін до законодавства та перегляду підходів до державної політики у відповідній сфері може стати Нікосійська конвенція, оскільки вона не лише визначає сучасний стандарт у відповідній сфері, а й ґрунтується на найкращих практиках, які міжнародна спільнота розробила в умовах

¹ Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: міжнар. док. від 16 листоп. 1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

² Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property (CETS No. 221). *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=221>

новітніх викликів сучасного світу: гібридних війн, терористичних загроз, розвитку чорного ринку в інтернеті тощо.

Привертає увагу й джерельна база Конвенції, на яку посилаються автори в преамбулі документа. Зокрема, держави-члени Ради Європи та інші держави, які підписали цю Конвенцію, беруть до уваги Гаазьку конвенцію про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року, Перший протокол до неї 1954 року та Другий протокол до неї 1999 року, Конвенцію про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності, прийняту ЮНЕСКО 1970 року, та її Операційні принципи, прийняті на 3-му засіданні держав-учасниць 2015 року, Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, прийняту ЮНЕСКО 1972 року, Конвенцію ЮНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності 1995 року, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Конвенцію про охорону підводної культурної спадщини, прийняту ЮНЕСКО 2001 року. Отже, виявляється особливий інституційний зв'язок між спеціалізованими міжнародними об'єднаннями в галузі культури – ЮНЕСКО, права – ЮНІДРУА та прав людини – Радою Європи.

Міждисциплінарний підхід застосовують і під час формування термінології Конвенції, що відображено в ст. 2. Відповідно до ч. 2 ст. 2, у межах завдань цієї Конвенції термін «культурні цінності» застосовують щодо рухомих цінностей як будь-який об'єкт, що знаходиться на суходолі або під водою або вилучений звідти і який з релігійних або світських підстав класифікований, визначений або спеціально позначений будь-якою Стороною цієї Конвенції або Конвенції про заходи, спрямовані на заборону й запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності¹, прийнятої ЮНЕСКО 1970 року, як такий, що є важливим для археології, доісторичного періоду, етнології, історії, літератури, мистецтва або науки. Нерухомі цінності визначено як будь-яку пам'ятку, комплекс (ансамбль), визначне місце або об'єкт будь-якого іншого виду, які знаходяться на суходолі або під водою і які з релігійних або світських підстав визначені або спеціально позначені будь-якою Стороною цієї Конвенції або будь-якою Стороною Конвенції ЮНЕСКО 1970 року, як такі, що є важливими для археології, доісторичного періоду, етнології, історії, мистецтва або науки або внесені до списку відповідно до ст. 1 та 11 (пункти 2 або 4)

¹ Про ратифікацію Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: Указ Президії Верховної Ради Української Ради Соціалістичних Республік від 4 жовт. 1988 р. № 6673-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6673-11#Text>

Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, прийнятої ЮНЕСКО 1972 року.

Джерелом визначення об'єктів стають норми спеціальних конвенцій інших міжнародних організацій, обов'язкова умова їх застосування для держави – бути стороною відповідної угоди. Це своєю чергою надасть можливість уникати розбіжностей у тлумаченні термінології, яку використовують в інших юридично зобов'язальних документах.

У зв'язку з ратифікацією Нікосійської конвенції важливою для розвитку національного законодавства є глава II, яка передбачає норми матеріального кримінального права, що мають бути імплементовані державами-сторонами для досягнення завдань Конвенції. Це стосується криміналізації дій щодо рухомих і нерухомих цінностей, як-то: крадіжка й інші форми незаконного привласнення, незаконні розкопки та вилучення, незаконне ввезення, незаконне вивезення, набуття права власності, розміщення на ринку, підроблення документів, знищення та пошкодження. Конвенція рекомендує кваліфікувати дію як кримінальне правопорушення в разі, коли його вчинено умисно.

Цікавим положенням Конвенції є ст. 15, яка визначає обтяжуючі обставини. Відповідно до цього документа кожна Сторона забезпечує, щоб подальші обставини, якщо вони ще не є частиною складових правопорушення, могли, відповідно до відповідних положень національного законодавства, бути враховані як обтяжуючі обставини під час визначення санкцій стосовно кримінальних правопорушень, зазначених у цій Конвенції:

а) правопорушення вчинене особами, які зловживають довірою до них як фахівців;

б) правопорушення вчинене публічною посадовою особою, якій доручено займатися збереженням або охороною рухомих або нерухомих культурних цінностей, якщо вона умисно утрималася від належного виконання своїх обов'язків з метою отримання неправомірної вигоди або обіцянки її отримання;

с) правопорушення вчинене в межах діяльності злочинної організації;

д) порушник раніше був засуджений за правопорушення, зазначені в цій Конвенції.

Тобто законодавець пропонує введення обтяжуючих обставин, надаючи певних кваліфікуючих ознак суб'єкту кримінального правопорушення – фахівець, публічна посадова особа.

Одразу слід привернути увагу до офіційного перекладу зазначеної статті, а також документа загалом. Потребує уточнення зазначений в оригіналі Конвенції вислів «public official» і його переклад як «публічна посадова особа», що не цілком точно передає зміст, якому в цьому контексті відповідає б «службова особа». Те саме слід зазначити й щодо перекладу

«professionals» як «фахівці», натомість контекст документа відсилає радше до терміна «експерт». Неточність перекладу в подальшому ускладнюватиме процес і вимагатиме щонайменше лінгвістичної експертизи.

Зміст зазначеної статі Конвенції зобов'язує звернутися до аналізу редакції КК України від 1 лютого 2025 року. Зокрема, ч. 1 ст. 67¹ визначає виключний перелік обставин, які під час призначення покарання визнають такими, що його обтяжують. Зокрема, п. 2 вказує на вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (ч. 2 або 3 ст. 28), а п. 4 – на вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку.

Стосовно п. 2 ст. 67, який відсилає до ч. 2 або 3 ст. 28 КК України, слід зазначити, що ч. 2 ст. 28² (кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб) і ч. 3 (кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою), натомість пункт «с» Конвенції називає обтяжуючою обставиною правопорушення, вчинене в межах діяльності злочинної організації. Водночас ч. 4 ст. 28 КК України пропонує визначення злочинної організації як стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так й інших кримінально протиправних груп. Питання визначення обтяжуючих обставин у КК України в Нікосійській конвенції потребуватиме подальшого узгодження.

Корисним у цьому контексті може бути дослідження В. Д. Гулкевича (2023), присвячене реформі італійського законодавства, що мала на меті посилити кримінально-правову охорону культурної спадщини, ґрунтуючись на положеннях Конвенції. Зокрема, італійський законодавець не вдався до механічного перенесення кримінально-правових норм з одного кодексу в інший, однак збільшив кількість злочинів проти культурної спадщини з чотирьох до тринадцяти та посилив кримінальну відповідальність за їх вчинення. Як приклад до італійського досвіду звертається й В. Ранджелович (2024), зауважуючи, що класичним прикладом є Італія, поліція якої, щоб захистити культурну спадщину країни, має давні традиції боротьби з нелегальною торгівлею культурними цінностями. У складі італійських

карабінерів є спеціальний підрозділ із захисту культурної спадщини.

До речі, Р. Faraldo Cabana (2024) вказує на можливість непорозуміння щодо організованого характеру торгівлі культурними цінностями та її збігів з іншими формами організованої злочинності, зокрема фінансуванням тероризму, може призвести до неправильної політики, що може підірвати зусилля правоохоронних органів. І, навпаки, додавання до переліку зобов'язаних суб'єктів та осіб у системі боротьби з відмиванням грошей осіб, які торгують або діють як посередники в торгівлі творами мистецтва, відкриває нові можливості для переривання незаконних фінансових потоків на ринку мистецтва і старожитностей.

25 лютого 2025 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями»³. 25 березня 2025 року Президент України підписав закон про ратифікацію Нікосійської конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями. Зазначений нормативний акт містить умови набрання ним чинності, який відтермінує настання події. Імовірно, через складність конвенційних положень, про які зазначено вище, потребують адаптації відповідні норми національного законодавства. Отже, закон набирає чинності одночасно із законами України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями, та про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями, з дня набрання чинності тим із зазначених законів України, який набере чинності пізніше, але не раніше від дня опублікування цього Закону.

Конвенційна норма, яка передбачає набуття чинності для України в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку з дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти, зможе бути застосована лише після ухвалення всіх інших змін до національного законодавства.

У цьому випадку потребує застосування Закон України «Про міжнародні договори України». Відповідно до ч. 7 ст. 9⁴ цього Закону, якщо на ратифікацію подають міжнародний договір, виконання якого потребує прийняття нових або внесення змін до чинних законів

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

² Там само.

³ Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями : Закон України від 25 лют. 2025 р. № 4261-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4261-20#Text>

⁴ Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

України, проекти таких законів подають на розгляд Верховної Ради України разом з проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно. У цьому зв'язку розроблено проект Закону, який подають одночасно з проектами законів України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями» і «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями». Крім цього, змін потребуватимуть Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», «Про культуру» та «Про Електронну комерцію».

Висновки

Використання міжнародно-правових інструментів у національному законодавстві потребує комплексного підходу. Здійснений аналіз засвідчив відмінність, яка наявна в міжнародних регуляторних актах стосовно питань захисту й охорони культурної спадщини. Така відмінність пов'язана передусім із завданнями діяльності

кожного міжнародного утворення, яке серед способів їх досягнення визначає укладення зобов'язальних для сторін документів. Яскравим прикладом такого підходу є процес імплементації в національне законодавство Нікосійської конвенції, що потребує значних зусиль і, що найважливіше нині, – часу. Очевидно, що на етапі ухвалення політичних рішень про приєднання до міжнародно-правових інструментів доцільно здійснювати ґрунтовніший аналіз наслідків такого приєднання. Ми поділяємо підхід О. Калішчук (2024), яка стверджує, що донині в Україні не розроблено сталої моделі збереження історико-культурної спадщини, українське законодавство майже не дає відповіді на запитання щодо узгодження пам'яткоохоронних вимог і права приватної власності. Контекст євроінтеграційних прагнень зобов'язує вживати заходів задля подальшого вдосконалення законодавства, а поглиблене дослідження нормативно-правової бази Ради Європи має сприяти запозиченню та впровадженню ефективних правозахисних практик у сфері прав людини загалом і культурних прав зокрема.

References

- [1] Cerreta, M., & Giovane di Girasole, E. (2020). Towards Heritage Community Assessment: Indicators Proposal for the self-evaluation in Faro Convention Network Process. *Sustainability*, 12(23). DOI: 10.3390/su12239862
- [2] Colomer, L. Participation and cultural heritage management in Norway. Who, when, and how people participate. *International Journal of Cultural Policy*, (2023). 30(6), 728–745. <https://doi.org/10.1080/10286632.2023.2265940>
- [3] Faraldo Cabana, P. (2024). Exploring overlaps of Cultural Property Crime with organized crime in EU policy documents. *European Journal on Criminal Policy and Research*. DOI: 10.1007/s10610-024-09595-9
- [4] Hulkevych, V.D. (2023). Reform of criminal law protection of cultural heritage in the Italian Republic. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 9, 313-318. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-9/77
- [5] Ivantsova, Z. (2024). The role of the Council of Europe bodies in the protection of constitutional human rights in Ukraine: directions of modern research. *Law. State. Technology*, 2, 3-9. DOI: 10.32782/LST/2024-2-1
- [6] Kalishchuk, O. 2024. legal principles of cultural heritage protection in the EU and Ukraine: an attempt of comparative analysis. *Chronicle of Volhynia*, 31, 62-66. DOI: 10.32782/2305-9389/2024.31.09
- [7] Markovskiy, V., Tsebenko, S., & Androshchuk, D. (2020). Prohibition of language discrimination in the exercise of the right to education in the ECHR practice. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Legal Sciences"*, 7(26), 86-95. DOI: 10.23939/LAW2020.26.086
- [8] Petković, J. (2020). European cultural policy: Priorities and practices in the field of Cultural Heritage. *Facta Universitatis. Series "Philosophy, Sociology, Psychology and History"*, 3(18), 115-130. DOI: 10.22190/fupsph1903115p
- [9] Potapenko, V., Tyshchenko, Yu., & Kaplan, Yu. (et al.). (2023). *Cultural heritage and national security: analytical supplement*. V. Potapenko (Eds.). Kyiv: NISD. DOI: 10.53679/niss-analytrep.2023.08
- [10] Randelović, V. (2024). Suppression of illegal trade in cultural goods under the law of the European Union. *The compilation of the legal system of Serbia with the standards of the European Union* (pp. 391-408). DOI: 10.46793/UPSSXII.391R
- [11] Serdiuk, V.O., & Kushnir, Z.O. (2020). Some issues of legal status and ratification of international treaties in Ukraine. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 2, 481-483. DOI: 10.32782/2524-0374/2020-2/125
- [12] Strukulenko, A.S., & Morozov, O.V. (2024). On the question of Archaeological Monuments Protection in Ukraine: History and current state of the problem. *Legal Position*, 4(45), 15-20. DOI: 10.32782/2521-6473.2024-4.3

- [13] Syroid, T. (2019). International Legal Mechanism for the Protection of National Minorities: From the origins to the present times. *Bulletin of the V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Law"*, 28, 164–174. DOI: 10.26565/2075-1834-2019-28-20
- [14] Tsebenko, S.B. (2022). Convention on the protection of human rights and fundamental freedoms and the Protocol. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 8, 596–598. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-8/135

Список використаних джерел

- [1] Cerreta M., Giovane di Girasole E. Towards Heritage Community Assessment: Indicators Proposal for the self-evaluation in Faro Convention Network Process. *Sustainability*. 2020. No. 12 (23). DOI: 10.3390/SU12239862
- [2] Colomer L. Participation and cultural heritage management in Norway. Who, when, and how people participate. *International Journal of Cultural Policy*. 2023. No. 30 (6). P. 728–745. DOI: 10.1080/10286632.2023.2265940
- [3] Faraldo Cabana P. Exploring overlaps of Cultural Property Crime with organised crime in EU policy documents. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2024. DOI: 10.1007/s10610-024-09595-9
- [4] Hulkevych V. D. Reform of criminal law protection of cultural heritage in the Italian Republic. *Juridical Scientific and Electronic Journal*. 2023. No. 9. P. 313–318. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-9/77
- [5] Іванцова З. Роль органів Ради Європи у захисті конституційних прав людини в Україні: напрями сучасних досліджень. *Law. State. Technology*. 2024. № 2. С. 3–9. DOI: 10.32782/LST/2024-2-1
- [6] Каліщук О. Правові засади охорони культурної спадщини в ЄС та Україні: спроба компаративного аналізу. *Літопис Волині*. 2024. № 31. С. 62–66. DOI: 10.32782/2305-9389/2024.31.09
- [7] Markovskiy V., Tsebenko S., Androshchuk D. Prohibition of language discrimination in the exercise of the right to education in the ECHR practice. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2020. Т. 7, № 26. С. 86–95. DOI: 10.23939/LAW2020.26.086
- [8] Petković J. European cultural policy: Priorities and practices in the field of Cultural Heritage. *Facta Universitatis. Series «Philosophy, Sociology, Psychology and History»*. 2020. No. 3 (18). P. 115–130. DOI: 10.22190/fupsph1903115p
- [9] Культурна спадщина та національна безпека : аналіт. доп. / [В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.] ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 58 с. DOI: 10.53679/niss-analytrep.2023.08
- [10] Ранђеловић В. Сузбијање незаконите трговине културним добрима у праву Европске уније. *Зборници Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније*. 2024. С. 391–408. DOI: 10.46793/UPSSXII.391R
- [11] Serdiuk V. O., Kushnir Z. O. Some Issues of Legal Status and Ratification of International Treaties in Ukraine. *Juridical scientific and electronic journal*. 2020. No. 2. P. 481–483. DOI: 10.32782/2524-0374/2020-2/125
- [12] Струкуленко А. С., Морозов О. В. До питання про охорону археологічних пам'яток в Україні: історія та сучасний стан проблеми. *Правова позиція*. 2024. № 4 (45). С. 15–20. DOI: 10.32782/2521-6473.2024-4.3
- [13] Сироїд Т. Л. Міжнародний організаційно-правовий механізм захисту національних меншин: від витоків до сьогодення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2019. № 28. С. 164–174. DOI: 10.26565/2075-1834-2019-28-20
- [14] Цебенко С. Б. Конвенція про захист прав людини та основних свобод і протоколи до неї. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 596–598. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-8/135

OHANOV Artur

Postgraduate Student of the Department of History and Philosophy of the Educational and Scientific Institute of Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9977-9947>

COUNCIL OF EUROPE LEGAL INSTRUMENTS IN THE FIELD OF PROTECTION CULTURAL RIGHTS AND CULTURAL HERITAGE PROTECTION

Abstract. *The study of human rights mechanisms which are at the disposal of international organizations is becoming increasingly relevant. Rapid global and regional political processes that affect the further development of states, and in the case of Ukraine – its sovereignty and territorial integrity, should oblige to immediately review and improve national policies in the areas that are most under their influence. Processes destructive to national identity primarily affect a person, whose life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value. Human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state's activities. The purpose of the study is to analyze some regulatory legal acts of the Council of Europe, as well as other documents adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe and the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, and other institutions, and the ways to protect human cultural rights and cultural heritage that these instruments provide. The main methodology of the study includes classification, generalization, comparative and systemic-structural analysis, as well as the comparative legal method, which allowed us to trace the development of instruments for the protection of cultural rights and cultural heritage in time and the stages of their introduction into the national legislation of Ukraine. The scientific novelty of the study lies in the identification, study and assessment of the effectiveness of some existing international legal mechanisms of the Council of Europe in ensuring the protection of cultural human rights and cultural heritage objects. The analysis of the documents allows us to conclude about the special nature of the approaches used in the development of regulatory legal acts of the organization. The philosophical and legal paradigm that is followed in the normative activities of the organization can be borrowed for use by the national legislator, at least when developing acts related to such sensitive areas of social and legal relations as heritage protection, museum, archival and museum affairs, which are vital for the preservation of the historical memory of generations and the further harmonious development of society.*

Keywords: *human rights; culture; international legal mechanisms; the Nicosia Convention; the Faro Convention.*